

Lokaliniai tyrimai kraštovaizdžio studijoje Nausodžio seniūnijos pavyzdžiu

Aurelija Girdžiūnaitė, Jurgita Mačiulytė

Vilniaus Universitetas, Chemijos ir geomokslų fakultetas, Geografijos ir kraštovarkos katedra

Ižanga

Kiekviena teritorija turi savo istoriją, ar tai būtų pasaulio, šalies ar vienos gyvenvietės istorija. Lokaliniai tyrimai leidžia mums pažvelgti į tam tikro krašto istoriją iš arčiau, todėl jie svarbūs kiekvienos teritorijos visuomenei, ekonomikai bei plėtrai. Šiuo metu Lietuvos Respublikoje mažiausias teritorinis administracinis vienetas yra seniūnijos, todėl aktualu jas tyrinėti, kadangi lokalus mastelis leidžia pamatyti visuomenės paliktus pėdsakus kraštovaizdyje istorijos bėgyje.

Nausodžio seniūnija – kaimiška seniūnija, kuri ypač svarbi Žemaitijos regiono bei Plungės miesto savivaldybės istorijoje. Tai viena seniausiai apgyvendintų Žemaitijos krašto dalių, kurioje gyveno pirmiausia kuršių, vėliau žemaičių gentys, kurias patraukė kalvoto – dauboto reljefo ir Babrungo bei Minijos upių kilpų išraižytas kraštovaizdis.

Šio tyrimo tikslas – ištirti Nausodžio seniūnijos teritorijos raidą naudojantis istoriniais šaltiniais ir kartografinę medžiagą, ją pagrindžiant gamtinėmis bei visuomeninėmis sąlygomis.

Tyrimo metodai:

Teritorijos erdvinių (geomorfologinio ir pedologinio pagrindo) duomenų analizė, literatūros šaltinių, skirtingų laikotarpių 1872, 1913, 1937, 1948, 1984 ir 2021 metų žemėlapių analizė, gyventojų interviu, empirinis stebėjimas.

I. Laikotarpis iki I Pasaulinio karo

Nausodžio seniūnijos ir Plungės miesto pradžių pradžia laikomas Gondingos piliakalnis ir gyvenvietė, kuri ilgą laiką buvo Žemaitijos seniūnijos centras. Gondinga buvo ne tik administracinis, bet ir ekonominis centras.

Ilgą laiką seniūnija buvo retai apgyvendinta, nes žemės dažnai tapdavo karinių konfliktų įkaitėmis.

Kalvotas reljefas įpareigojo gyventojus ieškoti palankesnių vietų įsikurti.

XIX a. carinės Rusijos valdymo metais Žemaitijoje sparčiai plėtėsi žemaitiškos tradicijos – žemaitiški „noma“, triobos ir vienkieminės sodybos. Cariniame žemėlapyje gyvenviečių pavadinimai surusinti.

XX a. pr. seniūnijos gyvenvietėse pagausėjo vienkiemių, ypač šalia miškingų bei sausesnių, derlingesnių teritorijų. Atsigauna krašto ekonomika – tai rodo net 4 vandens malūnai, bei vienkiemių pagausėjimas.

Atsiverianti panorama nuo Gondingos piliakalnio.

Stonaičių ir Gondingos gyvenviečių fragmentas 1913 m. žemėlapyje.

II. Tarpukaris

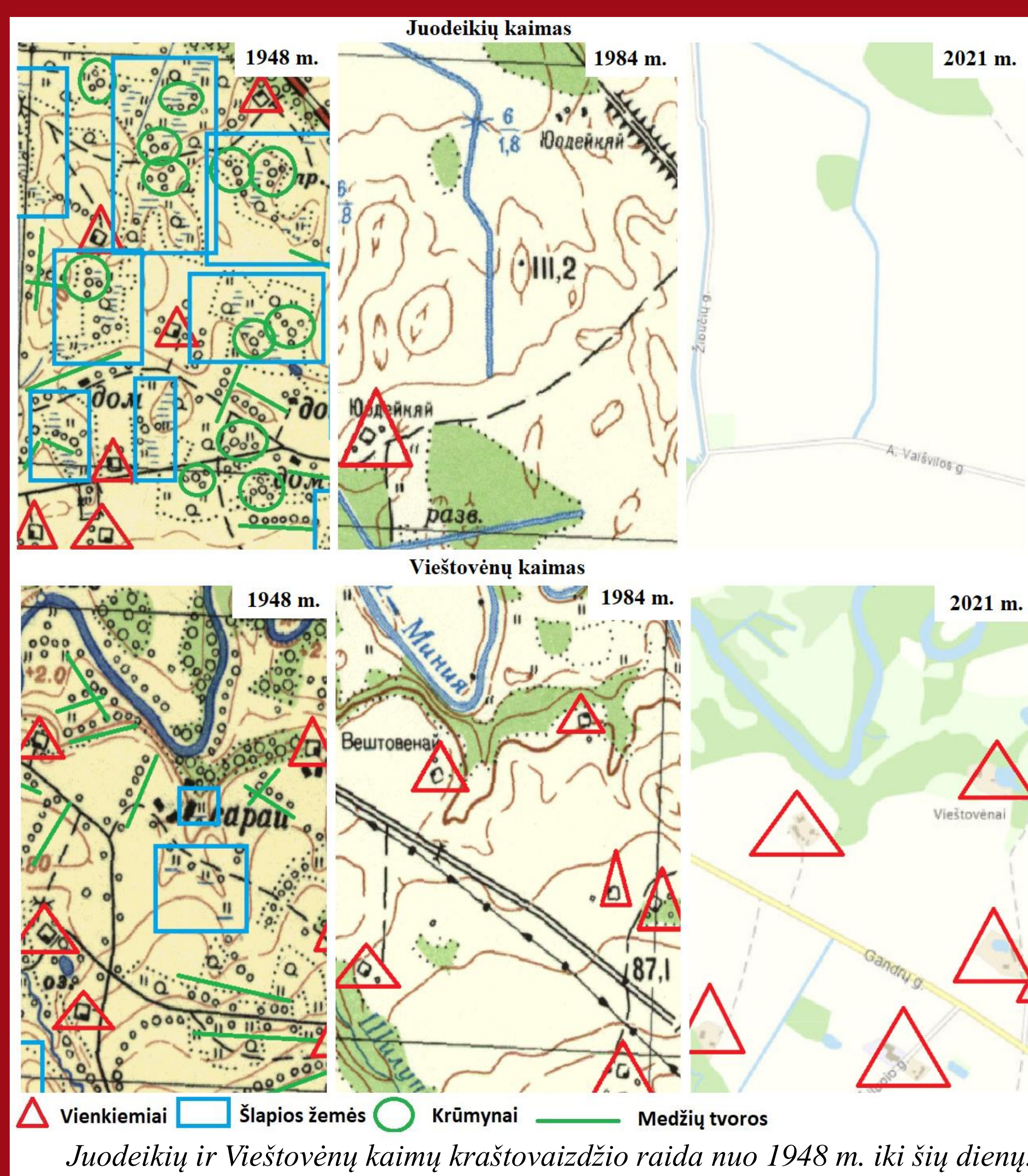
Istoriniai šaltiniai bei kartografiniai šaltiniai byloja, jog šiuo laikotarpiu Nausodžio seniūnijos gyventojai klestėjo.

Atgavus Klaipėdos kraštą nutiesiama geležinkelio linija einanti pro Plungės miestą. To pasekoje kas suaktyvėjo prekybiniai ryšiai tarp Plungės ir kitų Lietuvos bei užsienio miestų.

Vykdam didžiąją žemės reformą buvo nusavintos dvarų žemės, todėl nebelieka palivarkų.

Keičiama apgyvendinimo struktūra. Kaimai išskirstyti į vienkiemius. Reljefas darė įtaką vienkiemių sistemos kūrimui, nes tankiausiai užstatyti plotai buvo, kur patogesnis reljefas žemdirbystei ir derlingesni dirvožemiai.

Ekonomikos augimą žemėlapiuose rodo vandens malūnų skaičiaus, vienkieminių sodybų ir dirbamų laukų bei pievų plotų pagausėjimas, ypač ties Juodeikių ir Vieštonėnų kaimais. Sodybos turi mažesnius ar didesnius sodus. Formuojamas uždaras kraštovaizdis, kuriam būdingi želdinių juostomis atskirti laukai.

III. Tarybiniai metai

Tarybiniais metais Nausodžio seniūnijos teritorija buvo vadinama Nausodžio apylinkė. Tuo metu apylinkėje buvo 4 kolūkiai: „Ateities“, Gondingos, Karklėnų ir „Socialistinio kelio“ kolūkiai.

Įdiegiant kolektyvinį žemės ūkio modelį, kuris remiasi samdomu darbu, gamybos priemonių suvisuomeninimu ir industriniu gamybos metodų taikymu stambinami laukai, kertant miškus, naikinant medžių tvoras, sausinant žemes, kuriant dideles gyvulių fermas.

Užtvenkiami Babrungo upė – atsiranda Gondingos HE tvenkinys, nugriaunami vandens malūnai, naikinami vienkiemiai.

Vienkieminę apgyvendinimo sistemą keičia grupinė centrinių kolūkių gyvenviečių sistema su stambiais gamybiniais - ūkiniais pastatais.

Kai kuriose seniūnijos vietovėse visai neliko vienkiemių, pavyzdžiui Juodeikių, Prūsalių gyvenvietėse, o jų vietose liko dideli laukai pritaikyti dirbti stambiais technikai. Tik vietomis senąjį regiono kraštovaizdį mena senos žemaitiškos medžių tvorelės ir prūdeliai.

Išvados

1. Nausodžio seniūnijos istorijoje iki tarybinių metų žemėlapiai ir kiti šaltiniai rodo, kad Žemaitijos gyventojai teritoriją apgyvendino ir ją naudojo prisitaikydami prie gamtos, racionaliai naudodami gamtinius išteklius.
2. Istorijos bėgyje vykdytos agrarinės reformos atsispindėjo kraštovaizdyje, kurį užfiksavo to laikmečio žemėlapiai. Tyrinėdami žemėlapius skaitome krašto ir visuomenės istoriją.
3. Nausodžio seniūnijos apgyvendinimas iki tarybinių reformų priklausė nuo gamtinių sąlygų, tai rodo Gondingos kaimo pavyzdys – kuris buvęs apgyvendintas pirmiausiai dėl gynybinių motyvų, o vėliau prarado savo reikšmę dėl geografinių ir ekonominių veiksnių.
4. Atsižvelgiant į žemėlapių duomenis, literatūros šaltinius ir žmonių pasakojimus, tarpukaris Nausodžio seniūnijoje buvo ekonominio ir viso krašto gerovės kilimo laikotarpis.
5. Tarybiniais metais keičiantis visuomenės santvarkai bei gamtinės aplinkos sampratai radikalai transformuojamas Nausodžio seniūnijos kraštovaizdis: keičiama apgyvendinimo sistema, sunaikinami vienkiemiai, tradicinė architektūra, želdiniai, padaryta žala gamtai.